

A NORMALIZACIÓN DA *FRANXA EXTERIOR* DA LINGUA GALEGA (I)

FRANCISCO FERNÁNDEZ REI
Instituto da Lingua Galega

A Benigno Fernández Braña
e ós estremeiros que non renuncian
á súa galegitude lingüística e cultural

1. Introducción

En 1861, dous anos antes de publicárense os *Cantares Gallegos* rosalianos, editábase en León a primeira obra do século XIX escrita integramente en lingua galega, na variante do Bierzo baixo. O seu autor é Antonio Fernández y Morales¹, un militar liberal que nacera en Astorga e que de mozo vivira na vila berciana de Cacabelos, onde está enterrado.

Trinta anos despois, o 24 de xuño de 1891 celebrábanse os Xogos Florais de Tui, as primeiras xustas poéticas do século XIX nas que se esixía que a lingua dos poemas fose unicamente a galega, pero coa particularidade de que tamén podía utilizarse o galego do Bierzo ou o da Terra Navia-Eo². Os sete mantedores do Consistorio dos Xogos tudenses, con Manuel Murguía como presidente, Salvador Cabeza de León como secretario e con Augusto G. Besada e Alfredo Brañas, entre outros vocais, no nº 3 de *La Patria Gallega* invitaban "ós discretos trovadores e honorabres escritores de Galicia, d'o Bierzo e

¹ A. Fernández y Morales, *Ensayos poéticos en dialecto berciano*, Establ. Tipogr. Viuda e Hijos de Miñón, León, 1861. A obra contén unha "Introducción sobre linguas, dialectos, subdialectos y jergas en general y el origen del berciano, lengua y dialectos castellanos y gallegos en particular", do catalán Mariano Cubí i Soler.

² Os Estatutos dos Xogos Florais de Tui establecen que "Todo-lo-s traballos han de ser rigurosamente inéditos y-escritos en gallego antigo ou moderno, berciano ou dialeuto d'o país asturiano comprendido entre o Eo e o Navia", tal como pode verse no nº 3 de *La Patria Gallega*. *Boletín-Revista Organo Oficial de la Asociación Regionalista*, Santiago (30.04.1881), 1-2.

d'as outras vellas comarcas onde se fala ou é conecida a nosa lingua" a enviaren as súas composicións na procura da *frol natural*, da *póla de carballo con landras d'ouro* ou da *violeta de prata e ouro*.

Para os rexionalistas de finais do século XIX e para os nacionalistas do primeiro tercio do XX era incuestionable a galegitude lingüística e cultural das comarcas extremas coa Galicia administrativa, o que explica a inclusión na ponencia do Estatuto de decembro de 1932 (refrendado en xuño de 1936) do artigo 2º, no que se establece que poderá agregarse a Galicia "cualquier territorio limítrofe de características históricas, culturales, económicas y geográficas análogas, mediante los requisitos que las leyes generales establezcan"³.

Castelao, ó trata-lo tema do territorio propio da nación galega, afirmaba en *Sempre en Galiza* que "A terra galega é, ao mesmo tempo, unha entidade étnica, pero de dificultosa reconstrucción política, porque a fronteira portuguesa róubanos a esperanza de anovar en breve a comunidade nacional dos tempos suevos e visigóticos. Con todo, é doado esperar que o Bierzo e demais comarcas limítrofes de Ourense e Lugo, se incorporen ao seo da súa nación natural, e que o tempo -gran curandeiro dos erros hestóricos- posibilite a reconstrucción total da nosa unidade. Non se pode creer que o río Miño, vello pai de Galiza -representado na franxa azul da nosa bandeira- siga sendo un lindeiro perdurable de dous Estados"⁴.

As liñas que seguen teñen como principal obxectivo presentar ó estudioso da lingua galega, e especialmente ó interesado pola problemática da súa normalización, o "estado da cuestión" da reivindicación do uso do galego na *franxa exterior*, con información sobre o estatus legal do idioma, as recentes iniciativas lexislativas levadas a cabo en Galicia e en Asturias e as reunións científicas (xornadas, cursos, congresos e simposios) nas que, total ou parcialmente, se analizou o estado da lingua galega nas áreas da devandita *franxa*.

³ Cf. Castelao, *O estatuto de Galiza. Antecedentes e comentarios*, Ed. Nós, Bos Aires, 1975, 65-66. Sobre a modificación do ámbito territorial no anteproxecto do Estatuto de 1932 pode verse a obra de X. Vilas Nogueira, *O estatuto galego*, Ed. do Ruciro, A Coruña, 1975, 232-235.

O art. 3º do anteproxecto do Estatuto de 1936 modificado pola Asemblea Histórica dicía: "Puede anexionarse a Galicia todo territorio español colindante que forme o haya formado parte del territorio gallego, étnica o históricamente. Las condiciones para solicitar y alcanzar la anexión serán las acordadas por las Constituyentes españolas para todos los estados regionales". Sobre o proceso legal de segregación dun territorio ou dun concello dunha provincia para incorporarse a outra CC. AA. pode verse a comunicación de A. X. López Mira, "Posibilismo xurídico de reintegración administrativa no marco legal vixente", en *Congreso Celanova*.

⁴ Castelao, *Sempre en Galiza*, Ed. "As Burgas", Buenos Aires, 1961², 44-45.

Isto complétase cunha bibliografía actualizada sobre a investigación lingüística, sociolingüística e antropolóxica relativa á fronteira oriental da galegidade e cun apéndice de documentos sobre a normalización do galego nas comunidades veciñas, discutidos e aprobados en *xornadas* celebradas nos dous últimos anos.

2. O conflito lingüístico na *franja exterior*

2.1. *A diminución xeracional do uso do galego*

O actual Estatuto de Autonomía de Galicia de decembro de 1980 establece no artigo 2.1 que "O territorio de Galicia é o abrangido polas actuais provincias da Coruña, Lugo, Ourense e Pontevedra", sen facerse ningunha referencia neste artigo nin en ningún outro á *franja exterior* de lingua e cultura galega, administrativamente pertencente ás Comunidades Autónomas de Asturias e de Castela-León.

Na Terra Navia-Eo forman parte desta *franja* os concellos de Tapia, El Franco, Coaña, Castropol, Boal, Santiso de Abres, A Veiga, Eilao, Taramundi, Vilanova de Ozcos, San Martín de Ozcos, Pezós, Santalla de Ozcos, Grandas de Salime e Santo Antolín de Ibias (agás a parroquia de Astierna), así como a parte occidental dos concellos de Navia, Villallón e Allande. No Bierzo teñen o galego como lingua propia os concellos de Peranzanes, Candín, A Veiga de Espiñareda, Vilafranca, Valboa, Trabadelo-Corullón, Viladecais, A Ponte de Domingo Flórez, Carucedo, Sobrado, Oencia, Barxas e A Veiga de Valcarce. Na zona comprendida entre A Portela da Canda e A Portela do Padornelo son lingüísticamente galegos os concellos de Porto, As Pías, Lubián e Hermisende⁵.

O censo aproximado de habitantes da *franja exterior* é de 50.000 na parte asturiana, 20.000 na do Bierzo e 2.500 na zona das Portelas. O galego é a lingua de uso maioritario da xeración dos avós, diminuíndo a porcentaxe de pais e de escolares que a teñen como "lingua materna", segundo unha investigación realizada pola División de Estudos

⁵ A fronteira lingüística en Asturias foi analizada con detalle por Xoán Babarro na ponencia "A fronteira lingüística do Galego co Asturiano. Delimitación e caracterización das falas de transición dos concellos de Navia, Villallón, Allande e Ibias", presentada nas *I Xornadas da Lingua e da Cultura Galega de Asturias*, organizadas pola MDGA (15-16 de decembro de 1990). Vaise publicar no volume *Da Galicia estremeira. Estudos sobre a lingua e a cultura galega de Asturias*, Ed. Xerais. A fronteira no Bierzo e nas Portelas está a ser investigada por Ana Seco.

de Bilingüismo do ICE da Universidade de Santiago, baixo a dirección de Xosé Rubal⁶.

Na Terra Navia-Eo o 66% dos avós maternos e o 64% dos paternos dos estudantes de 8º de EXB e de 2º de Ensino Medio (BUP e FP-I) usan habitualmente o galego, que é a lingua materna do 57% dos pais, do 58% das nais e do 45% dos escolares enquisados. Estas porcentaxes contrastan coas obtidas no Bierzo, onde o galego segue a ser lingua de uso maioritario entre os avós (o 61% e o 50% dos maternos, o 56% e o 42% dos paternos), pero diminúe considerablemente como lingua materna dos pais (36% e 22%), das nais (32% e 28%) e dos escolares (21% e 5%)⁷.

Na zona de Entre-as-Portelas, dado o carácter rural da poboación, o uso do galego é moi alto nos avós (77% nos maternos e 86% nos paternos), ó igual que é elevado o número de estudantes de 8º de EXB que posúen o galego como lingua materna (66%). O 100% das nais son galego-falantes, fronte ó 83% dos pais.

No que atinxe á práctica lingüística de pais e fillos no ámbito familiar, a investigación do ICE compostelán demostra que o galego é a lingua de uso predominante nos concellos das Portelas de Zamora, mentres que no Bierzo hai un uso maioritario do castelán como lingua exclusiva. Nos concellos asturianos da Terra Navia-Eo, algo máis da metade dos pais falan entre eles en galego, aínda que o castelán é a lingua máis usada nas demais relacións familiares. Con todo, cómpre ter en conta que de presentárense separadas as porcentaxes de uso do galego dos concellos da Mariña asturiana dos concellos da Serra, coido que os datos destes últimos serían moi semellantes ós obtidos nas Portelas.

2.2. *A dinamización da normalización polo movemento asociativo e sindical*

O artigo 3.2 da Constitución Española permite que as linguas españolas distintas da castelá poidan ser oficiais nas respectivas Comunidades Autónomas, consonte cos seus Estatutos. O galego é coofi-

⁶ Un adianto parcial pode verse en D. Veiga Martínez, N. Arza Arza e X. Rubal Rodríguez, "Situación sociolingüística do alumnado das zonas limítrofes con Galicia" en *Lindeiros I* (1991), 129-139. As porcentaxes de uso do galego están tiradas desta comunicación.

⁷ Nas porcentaxes do Bierzo a primeira cifra refírese a estudantes de 8º de EXB e a segunda ós de 2º de BUP, mentres que os datos de Asturias son tantos por cento globais de EXB e Ensino Medio. Os de Zamora son datos globais de EXB. A distribución dos alumnos da mostra analizada é a seguinte: 436 procededen de 14 centros da Terra Navia-Eo, 191 de centros do Bierzo e 35 de 4 centros das Portelas.

cial na Galicia administrativa porque así se plasmou no artigo 5° do Estatuto, pero non en Asturias nin en Castela-León, por non o estableceren os seus redactores.

A inexistencia estatutaria pode explicar que non se teña feito ningunha campaña de dignificación do uso da lingua galega entre os asturianos, bercianos e zamoranos dos concellos próximos a Galicia e que aínda non se introducira nin sequera o estudio da lingua galega como materia escolar. O Goberno do Principado iniciou o 16 de abril de 1990 a campaña *Di-ylo n'asturiano*, co fin de procurar "la normalización de nuestra lengua y ofrecer a los usuarios la posibilidad de encontrar su habla en todos los ámbitos de su vida"⁸, pero nada semellante se fixo para a lingua da Terra Navia-Eo.

A recente aparición de colectivos creados na propia *franja exterior*, defensores da normalización da lingua e da cultura galega propias da zona e opostos ás teorías oficiais (e oficiosas) de *asturgaleguización* e *bercianización* lingüística, está a facer que a problemática da normalización destas comarcas estea nos medios de comunicación e que as autoridades abandonen o tradicional *laissez-faire*, *laissez-passer* verbo da cuestión lingüística dos concellos máis occidentais.

En Asturias o colectivo pioneiro foi o Grupo de Eilao Pro-Defensa da Nosa Lingua, creado no outono de 1986 cando a Oficina de Política Lingüística da Consellería de Educación, Cultura y Deportes do Principado organizou o *I Curso de lengua asturiana para enseñantes de la zona asturgalaica*, en setembro de 1986 na vila de Navia (de Asturias); e posteriormente outro curso, a comezos do mes de decembro do mesmo ano, na Veiga, vila que raia coa Galicia administrativa. Este agrupamento foi o xermolo da MDGA (Mesa prá Defensa del Galego de Asturias e da Cultura da Comarca), constituída en Grandas de Salime o 30 de outubro de 1988.

O Grupo de Eilao, antes de autodisolverse na MDGA, estaba a facer enquisas lingüísticas para mellor caracterizar e delimita-las falas galegas de Asturias, á vez que recollía léxico e toponimia da comarca. Mestres deste grupo utilizaban o galego na revista bilingüe *Escola Nova*, das escolas de Eilao e Sarceda.

Desde a súa I Asemblea Xeral en Santiso de Abres (29 de xaneiro de 1989) a MDGA elaborou unha normativa do galego de

⁸ Este era un dos obxectivos da campaña, segundo Antón García, daquela Coordinador do Servizo de Política Lingüística do Principado (*LNE*, Oviedo, 12.04.90). Con todo, cómpre salientar que o demitido Coordinador foi ata o momento -segundo ten manifestado o Presidente da MDGA- o único alto cargo da Consellería de Educación, Cultura e Deportes do Principado de Asturias que mostrou en todo momento sensibilidade e comprensión pola problemática da normalización do galego de Asturias.

Asturias, organizou o I Congreso da Lingua e a Cultura Galega da Terra Navia-Eo e conseguiu que as diferentes formacións políticas de Asturias tivesen en conta a realidade diferenciada dos concellos máis occidentais, do que a plasmación dun artigo específico para o "astur-galaico" no Proxecto de Lei do Bable é, sen dúbida, un dos seus logros, como tamén o é o feito de que hoxe oficialmente se empregue o termo "galego-asturiano" no canto de "astur-galaico"⁹. Verbo da toponimia, a MDGA -tal como xa facía o Grupo de Eilao- reclama das autoridades o uso das denominacións tradicionais galegas, e con grafía galega, como *A Veiga*, *San Llougúis*, *Santalla de Ozcos*, no canto das castelani-zacións *Vegadeo*, *San Luís*, *Santa Eulalia de Oscos* e das asturianiza-cións *A Veiga d'EO*, *San Lluis* e *Santaya d'Ozcos*) e tantas outras¹⁰.

Entre os fins da MDGA está a promoción do uso do galego e a procura do "reconocimiento oficial por las autoridades asturianas de que en su ámbito territorial se habla gallego". Consonte con isto, vén reclamando do Goberno do Principado medidas para lograr que os galegofalantes teñan os mesmos dereitos lingüísticos cós que usan a *lingua* asturiana, á vez que se opón a calquera intento de asturianiza-ción lingüística da Terra Navia-Eo. Así, denunciou a campaña *Di-ylo n'asturiano* cando se levou a Boal, vila de lingua galega¹¹; e o mesmo fixo ó repartírense nos concellos máis occidentais folletos para anima-la xente a cambia-lo seu nome castelán pola denominación astu-riana, pero non pola denominación en galego. Igualmente se opuxo á difusión na Terra Navia-Eo de carteis dunha campaña da Consellería de Agricultura e Pesca (febreiro de 1991) para favorece-la plantación de árbores autóctonas por incluír nos carteis un poema escrito en

⁹ Na xuntanza de Taramundi (29.06.90), no punto 19 ("Educación y Cultura") dos acordos asinados por Silva e Fraga, Presidentes de Asturias e de Galicia, dise textualmente: "El Principado de Asturias, de acuerdo con las previsiones y programación que tenía establecidas, ha iniciado el proceso que conduzca a la paulatina integración en la enseñanza, con carácter voluntario, del gallego asturiano".

¹⁰ Cf. B. Fernández Braña, "¿Transculturización e glocidido na Asturias de fala galega?", en *A Trabe de Ouro*, 4 (1990), 573-581. O Concello de Boal acordaba por unanimidade en pleno do 23.05.91 apoiar un escrito da MDGA no que se pedía ás autoridades do Principado a corrección de erros nos sinalamentos da estrada de Navia a Grandas.

¹¹ O 22 de abril de 1990 o grupo de música pop asturiano *Fuera de serie* actuou en Boal, nunha das etapas do "Tour Camaleón", formando parte da campaña de promoción do bable organizada pola Consellería de Educación, Cultura e Deportes do Prin-cipado.

asturiano central do poeta Manuel Asur, á vez que denunciaba que non se fixese unha campaña semellante pero con textos en galego¹².

Por outra parte, na liña xa defendida polo Grupo de Eilao, a MDGA ten solicitado a creación dunha instancia técnica no seo da Oficina de Política Lingüística do Principado para a tutela do galego de Asturias, á vez que se ten manifestado en contra de calquera inxerencia da Academia da Llingua Asturiana, por quedaren fóra do seu ámbito lingüístico os concellos de fala galega.

A reivindicación que a MDGA fixo do ensino do galego nas escolas da comarca interamnense, no seu día provocou o rechazo das APAs, que nunha reunión en Tapia (5.02.89) acordaron non estar "en absoluto conformes con la implantación como asignatura *ni obligatoria ni optativa* de ningunha lingua autóctona"¹³. Con miras ó ensino do galego, a MDGA publicou en setembro de 1990 as *Normas ortográficas e morfolóxicas del galego de Asturias*, e un ano máis tarde esta asociación editou a obra de F. Xabier Frías Conde *El xabaril que quería engalar e outros relatos*, a primeira da colección "Castelo das Letras".

Fronte ás APAs, a FETE-UGT do occidente reivindicaba o ensino da "nosa fala", e pedíalles á Administración autonómica e ó MEC trataren o tema con rigor e seriedade; ó mesmo tempo este sindicato sinalaba a urxencia de que no próximo curso se iniciase "la introducción o desarrollo en el horario escolar de esa realidad lingüística en los centros de la comarca"¹⁴.

En novembro de 1990 constitúfuse en Valdepareas, no concello de El Franco-A Caridá, a Asociación Cultural Xeira, coa finalidade de levar a cabo a afirmación asturiana da zona occidental ante os "evidentes intentos de colonización cultural por parte de la comunidad de Galicia" tal como informaba *La Hoja del Lunes* de Oviedo (19.11.90). Esta asociación, que tamén naceu co fin de mirar pola conservación do medio ambiente, verbo da conflito lingüístico do occidente ten unha concepción ben diferente da que defende a MDGA, pois afirma que "en el territorio comprendido entre el Eo y el Navia se habla unha

¹² A xénese e actividades da MDGA ata outubro de 1991 pode verse no traballo de B. Fernández Braña, "A MDGA e a luita pola normalización da lingua e da cultura galega no extremo occidental de Asturias", na obra citada *Da Galicia estremeira*.

¹³ A alcaldesa socialista da Veiga declaraba en *LNE* (5.12.89): "Yo estoy en contra de la enseñanza obligatoria de una segunda lengua. Aprender inglés es más importante".

¹⁴ O comunicado de FETE-UGT remataba dicindo que o obxectivo debe ser único: "mantener, divulgar y enriquecer el contenido cultural de nuestros escolares con su propia realidad, su herencia patrimonial, que nos pertenece a todos los asturianos y no sólo a unos pocos; y desde luego, que debe servir como elemento de unión, y no de diferenciación o enfrentamiento" (*LNE*, 20.05.90, p. 18).

mezcla de gallego y asturiano con unos rasgos que varían de un lado a otro", á vez que rexeita "cualquier política que quiera imponer unas directrices educativas gallegas que en Asturias estarían totalmente fuera de lugar"¹⁵.

Xeira oponse á denominación "galego de Asturias", por vulgar que non é galego o que se fala en Asturias: a "fala" dos concellos occidentais é unha "lingua de transición", unha entidade á parte con asturiano, galego e elementos propios. Mentres a MDGA considera que o estándar que se elabore transitoriamente debe ter como norte o galego común, para Xeira a lingua da zona non debe separarse da lingua de Asturias¹⁶. En agosto de 1991 esta asociación convocou o "I concurso de narracións en gallego-asturiano"¹⁷, coa finalidade de promocionar "l'uso lliterario del gallego-asturiano como úa das condicións necesarias pá súa dignificación y normalización". No punto 3º das bases especificase que a Xeira "correspónde-ye os deretos y criterios ortográficos" para a publicación do mellor relato.

A actitude lingüística deste colectivo verbo do galego de Asturias non parece moi diferente da dos "amigos de los bables" de Oviedo, defensores dos moitos bables e non dun asturiano común. Os membros de Xeira son partidarios de que a *fala* se circunscriba á cultura dos maiores e consideran que calquera outra inxerencia é un "atentado para nuestra forma de *falar* desde niños", e asemade reivindicán unha

¹⁵ As citas están tiradas dun comunicado feito público despois de que nas *I Xornadas da Lingua e da Cultura Galega de Asturias* (Grandas, 15-16 decembro 1990) se aprobouse no documento final un punto no que se reclamaba do MEC "a inmediata dotación de profesorado para introducir, a partir del curso 1991-92, a lingua galega nos diferentes niveles educativos nos centros da zona". Cito por *ECG* de Santiago (28.12.90), 38.

¹⁶ Isto afirmáboo nunha entrevista en Radio Navia (finais de decembro de 1990) o seu voceiro Xavier González, que dicía, ademais, preferí-la denominación "galego-asturiano", porque entre o Navia e o Eo hai unha mistura de galego e asturiano, de trazos cambiantes. A MDGA -dicía o voceiro de Xeira- é unha organización claramente secesionista, que intenta unha galeguización desmesurada.

¹⁷ Nas subvencións de 1991 para actividades culturais individualizadas e programas de actividades de interese rexional, o Consejero de Educación, Cultura y Deportes denegoulle á MDGA unha subvención para a organización das II Xornadas da Lingua e da Cultura Galega de Asturias, mentres que se subvencionou con 200.000 pts. á Asociación Cultural Xeira "para el Concurso de Narrativa en Gallego-Asturiano y las 'I Sesións d'estudio integral del occidente d' Asturias" (*Boletín Oficial del Principado de Asturias y de la provincia*, 3.05.91, p. 2927). A solicitude da MDGA desestimouse "porque debido a la limitación presupuestaria existente, ha sido preciso establecer un orden de prioridades", tal como se lle comunicou oficialmente ós responsables da asociación.

A Xunta do Principado concedeu en 1991, non obstante, unha subvención de 225.000 pts. á MDGA para traballos sobre material didáctico e de investigación e 550.000 pts. a Xunta de Galicia para investigación toponímicas, lexicográficas, gramaticais e para as II Xornadas da lingua e da cultura galega.

intervención máis eficaz das autoridades asturianas no occidente, co fin de "paliar el *colonialismo* cultural gallego"¹⁸. Pretender unha normalización das "falas" da Terra Navia-Eo (e do galego do Bierzo e das Portelas) á marxe do galego común e da cultura galega da comarca é frea-la normalización desas "falas" e condena-lo galego en Asturias (e no resto da *franja*) a unha morte segura.

Polo que atinxe á reivindicación da lingua e da cultura galega en León, na vila berciana de Corullón constituíuse o 30 de marzo de 1990 a Comisión Xestora da MDGB (Mesa prá Defensa do Galego do Bierzo e da Cultura da Comarca), que aínda non celebrou a I Asemblea Xeral. Nos estatutos da MDGB contéplase, entre outros fins, a conservación e a promoción do uso da lingua galega, así coma o recoñecemento oficial polas autoridades de Castela-León de que en parte do ámbito territorial da Comunidade se fala galego.

No Colexio Público Rural Agrupado de Corullón o galego utilízase desde o ano 1984 na revistiña escolar bilingüe *A Curuxa*, ademais de ser lingua habitual nas relacións escolares. Experiencias semellantes ás de Corullón realizáronse no Colexio Público "La Borreca" de Ponferrada, coa edición da revista bilingüe *El Pendón* e coa realización de experimentos cinematográficos nos que se apreciaba a orixe maioritariamente galega dos nenos que elaboraban o guión, e galega era a música¹⁹. Outra iniciativa galeguizadora é a edición que fai o Centro de Recursos de Vilafranca dunha revistiña en galego.

En decembro de 1991 a MDGB organizou o II Congreso da Lingua e a Cultura Galega da Terra Navia-Eo, O Bierzo e As Portelas. Ademais, membros da *Curuxa* e da MDGB colaboraron nas tres edicións da Escola de Verao do Noroeste-O Bierzo, que en Vilafranca organizou o IGSP (Instituto Galego de Socio-Pedagogía) en setembro de 1989, 1990 e 1991.

En Zamora, a Asociación "Xente Nova" de Lubián leva tempo traballando na recuperación da cultura tradicional galega, á vez que usa o galego en actividades culturais e na revistiña escolar *Xente Nova*.

Ademais da dinaminación levada a cabo polos agrupamentos culturais, existen tamén en localidades asturianas e bercianas da *franja* movementos veciñais tendentes a conseguir unha plena cobertura da TVG. Os propios veciños teñen colocado repetidores, custeados por

¹⁸ Cf. LVA (12.01.91), 20. Nos seus comunicados Xeira emprega unha grafía inequivocamente asturianizante, e xa que logo, antigalega, como se aprecia no uso do ye do apóstrofo, por ex. ("Conceyo d'El Franco", "entre'l Navia y l'Eo").

¹⁹ Véxase ó respecto o traballo de X. López Témez, "O Bierzo hoxe", en *Congreso Celanova*.

eles mesmos, que as autoridades gubernativas se apresuran a retirar²⁰. A MNL (Mesa pola Normalización Lingüística) ten reclamado desde Galicia a plena cobertura da RTVG en toda a *franja exterior*, así como a existencia de correspondentes nas principais vilas (A Veiga, Navia, Vilafranca e Ponferrada) e a emisión de programas especiais para as comarcas estremeiras.

Verbo do uso do galego en mitins e outros actos políticos, a prensa ten salientado a súa utilización na zona do Bierzo. Cóntame que nas outras dúas áreas tense utilizado o galego local en diversos actos electorais, en especial nas eleccións municipais do pasado mes de maio²¹.

2.3. *Desleixo e prudencia institucional*

A non coincidencia entre o actual mapa administrativo e o mapa das linguas españolas provocou desigualdades xurídicas no tratamento dalgunhas linguas faladas en máis dunha comunidade, como é o caso da galega, lingua propia de tres CC. AA., pero soamente recoñecida como tal en Galicia, ou o caso do catalán falado no occidente de Aragón e na zona murciana de El Carxe.

En Asturias, cando en 1981 se estaba a debate-lo Estatuto de Autonomía, a solicitude realizada pola formación nacionalista Esquerda Galega ó Presidente del Consejo Regional e ós partidos políticos asturianos da rexión verbo do recoñecemento estatutario do trilingüismo

²⁰ No apartado 5.2.1.a da bibliografía figuran crónicas periodísticas sobre o tema.

²¹ Xesús L. Témez sinalábo en *La Región* de Ourense (24.10.89, p. 48) na crónica "Un pueblo berciano podría incorporarse a Folgoso do Caurel. Vilarrubín quíere ser de Galicia". O mesmo xornalista, hai uns anos salientaba na revista *Espiral*, 14 (marzo-abril 1985), 10, que no Bierzo un candidato do PSOE fixera uso do galego nas zonas onde aínda sobrevive. Témez criticaba que os partidos galegos non presentasen na comarca berciana as súas opcións "abrindo polo menos unhas oficinas de representación, nun primeiro paso simbólicas, pero que co tempo daríalles unha opción política cara o futuro".

Nas eleccións ó Parlamento Galego de decembro de 1989, a normalización lingüística do galego da *franja exterior* non mereceu nin unha soa liña nos programas dos partidos da esquerda nacionalista BNG (pp. 23-25) e PSG-EG (pp. 12-13). O BNG falaba de "galeguización de todos os topónimos e ruas de Galiza" (p. 23), pero non aludía no seu programa á galeguización da toponimia autenticamente galega das comarcas veciñas, castelanizadas oficialmente; o PSG-EG, pola súa parte, falaba de "Promoción internacional do uso do galego, en especial nas institucións da CEE".

É un paradoxo que o centrodereita fixera mención explícita da normalización do galego da *franja* nas pasadas eleccións autonómicas. O PP, na p. 58 do libro 7 (Cultura) di que hai que efectiviza-lo art. 21.2 da Lei de Normalización Lingüística, mentres que Coalición Galega facía referencia ó "Ensino en (*sic*) galego nos territorios das comunidades limítrofes onde se fala galego" (p. 69).

güismo (asturiano, galego e español) provocou "estupor" na clase política. Rafael Fernández, daquela Presidente autonómico, manifestou sentirse ofendido ante a *irracional* proposta de oficialización do galego no Estatuto de Asturias²². Ben diferente foi a actitude pública de Pedro de Silva, Presidente ata as eleccións autonómicas de maio de 1991, que nas súas actuacións públicas ten manifestado certa sensibilidade e respecto polos defensores da normalización do galego no occidente²³, de igual xeito que publicamente usou e defendeu o uso da *lingua asturiana*²⁴.

Hoxe a clase política asturiana reconece a existencia de *falas* lingüisticamente galegas, para ás que se usa o termo xenérico de *astur-galaico*, e mesmo o de *gallego-asturiano*²⁵. O Conselleiro de Educa-

²² Pode verse ó respecto o xornal *LVA*, de 20 de agosto de 1981.

²³ Cando no verán de 1989 a Xunta de Galicia concedeu subvencións á MDGA, despois de que o Presidente de Galicia Fernando Laxe dixera publicamente en marzo dese ano que non ía apoiar-los grupos da Terra Navia-Eo reivindicadores do galego, Pedro de Silva preguntado polo tema das subvencións, manifestaba a Radio Cadena Rato de Lluarca (16.09.89): "Bueno, yo la opinión sobre este asunto ya la di, pero no tengo ningún inconveniente en repetirla, incluso de avanzar alguna cosa más ¿no? Yo tengo que reconocer que durante mucho tiempo tuvimos una preocupación muy centrada en el problema... en la cuestión del bable ¿eh? y que el asunto del astur-galaico, o como queramos llamarlo ¿eh?, ya llegará el momento en que le pongamos... en que la gente le ponga un nombre definitivo, pues que durante mucho tiempo, y no sé si es un acierto o un error, a lo mejor fue un error; pues no... no fue el principal centro de atención de nuestra política lingüística".

Segundo Silva, a aprobación do Proxecto de Lei do Bable permitiralle ó Goberno "centrarnos más en otras cuestiones lingüísticas de Asturias y una tan importante como es la del astur-galaico, la del galego de Asturias o como queramos llamarle ¿no?. Yo ahí tengo dos o tres ideas básicas: la más importante, que es una cuestión que debe ser abordada desde Asturias ¡¡¡Exclusiva!!! y... y en este... en esta afirmación de exclusividad soy radical ¡¡¡Exclusivamente desde las instituciones políticas de Asturias!!! Y en segundo lugar que debe ser abordado con un clima de consenso. Yo creo que una de las cosas que vamos a intentar en los próximos meses es conseguir el consenso lingüístico de la zona extremo-occidental de Asturias".

²⁴ Hai un par anos, cando os debates sobre o asturiano e o posible debate da Lei do Bable estaban decote nos medios de comunicación, Juan Luis Rodríguez Vigil, Conselleiro de Sanidade do goberno de Pedro de Silva, declaraba á *LNE* (10.05.89, p. 16): "No lo voy a hablar, ni lo sé hablar ni he conocido a nadie que lo supiera hablar. Acataré lo que digan, lo que no quiere decir que desde mi perspectiva tenga interés en la cuestión. No sé hablar eso ni lo pienso hablar en mi vida, ni creo que mis hijos hablen ese asunto. Pero respetaré lo que aprueben". Desde xullo de 1991 Rodríguez Vigil é o Presidente do Goberno de Asturias.

²⁵ Nunhas declaracións á radio Cadena Rato de Lluarca (16.09.89), o Conselleiro responsable de Educación e Cultura J. Bustillo dicía o seguinte: "Indudablemente, por razones que yo diría históricas, más que por otras, no se ha prestado la suficiente atención al tema del astur-galaico, o del gallego-asturiano, bueno, al al... digamos a toda esa área desde el Navia hacia el Eo, que naturalmente merece también una atención. De hecho, la Consejería tiene prevista para el curso que viene, exactamente igual que se están dando cursos de lengua asturiana aquí y en Cangas de Narcea, está previsto

ción, Cultura e Deportes do Principado, Jorge F. Bustillo, recoñecía a existencia de dúas linguas vernáculos en Asturias, á vez que sinalaba que por mandato estatutario a situación era absolutamente distinta de Galicia, polo que o ensino do "gallego-asturiano" ten que ser voluntario e respectando as variantes locais, de igual xeito que é voluntario o ensino do asturiano. A introducción do "gallego-asturiano" nos centros máis occidentais, segundo Bustillo, esixe ser tratado con moita prudencia²⁶.

Para poñer en marcha o programa de ensino voluntario do "gallego-asturiano" nalgúns centros, o Goberno de Asturias contempla, entre outras medidas, as seguintes: a) consultas ós consellos escolares, ás APAs e ós concellos; b) realización de enquisas sociolingüísticas; c) elaboración dun atlas do oriente de Lugo e da Terra Navia-Eo, e d) formación de profesorado para a zona máis occidental. Para estas dúas últimas medidas a Consellería de Asturias contará coa colaboración da Consellería e Educación da Xunta de Galicia²⁷.

Entre os días 25 e 30 de xuño de 1990 a citada Consellería organizou en Tapia de Casariego, vila asturiana dentro da área de lingua galega, un curso de *fala* para ensinantes de EXB. Meses despois, no curso 1990-91 introducíase o ensino voluntario da *fala* do occidente no Colexio de EXB "Ramón de Campoamor" de Navia (de Asturias), a 31 nenos de oito anos²⁸. O Goberno de Asturias pretendía que o

el año que viene iniciar la formación del profesorado en el tema de... del, del, del astur-galaico o del gallego en la zona occidental".

Meses máis tarde, nunha entrevista en *LNE* (Oviedo, 2.12.90, p. 46) á pregunta sobre o termo "galego asturiano" ou "galego de Asturias" contestaba que dicir "gallego de Asturias es admitir que se habla gallego en el Occidente, cuando la zona siempre ha sido permeable a la influencia de las dos regiones. 'Gallego asturiano' es expresión de Dámaso Alonso y la prefiero. Es más representativa de las falas de Occidente, que varían de Boal a Taramundi o San Tirso".

O Sr. Bustillo debería ter presente que se ben é certo que Dámaso Alonso usaba o termo "gallego-asturiano", de cando en vez utilizaba as expresións "gallego de Asturias" e "gallego de la Asturias occidental". De tódolos xeitos, para o ilustre filólogo "gallego-asturiano" é o nome da lingua galega que se fala nos concellos da Terra Navia-Eo.

²⁶ Diciao nunha entrevista en Onda Cero Radio, de Xixón (13.03.91), despois de facerse pública unha proposta do Consello da Cultura Galega ó MEC para a introducción do ensino da lingua galega en toda a *franja exterior*.

²⁷ Así se acordou verbalmente en Madrid nunha xuntanza entre os conselleiros de Educación de Galicia e Asturias (17.12.90), sen que ámbolos conselleiros asinasen ningún documento. As medidas citadas están tiradas da entrevista en Onda Cero de Xixón do 13.03.91.

²⁸ Nunha reportaxe publicada en *LNE* (21.11.90, p. 18) sinálase que despois de "el gallego-asturiano y el gallego de Asturias, la última consigna recibida por el profesorado es la de que se suprima el término 'fala' y se use el de lengua vernácula". O termo *galego* para designa-la lingua propia da Terra Navia-Eo segue a ser tabú, de aí a utiliza-

Colexio de Boal fose o Centro Piloto de ensino da *fala*, pero o Consello Escolar do centro, en sesión de 27 de xuño de 1990, abstívose, entre outras consideracións, por xulgar inaceptable o nome de *fala* "por ambiguo e impreciso para a materia que se pretende impartir", e tamén porque "la organización y el planteamiento nos parece falta de rigor y en absoluto científico, al pretender que se enseñe una lengua sin tener unas normas morfológicas y sintácticas válidas para todos los hablantes, es decir, sin una normativa".

A experiencia iniciada no devandito colexio de Navia, de entrada é positiva e merece todo respecto por intentar recupera-la cultura e a lingua coloquial do concello. Así e todo, non é extrapolable ós demais concellos de Asturias de fala galega e nin sequera convén que se manteña nese centro tal como se está a facer, por carecer de rigor científico ó se manifestar allea á evolución sufrida na ortografía e na lingua galega do século XX. De atérmonos ós textos da experiencia de Navia publicados en *Trébole*²⁹ tírase a impresión de estarmos ante un escritor de comezos do século XIX, polo uso do y grego e do apóstrofo, polo yeísmo gráfico en formas como *trabayou* ou *coyer*, pola aceptación de vulgarismos, castellanismos e outros *-ismos* hoxe totalmente rexeitados no galego común.

Os promotores da experiencia de Navia parecen querer partir de cero, pois ignoran moi conscientemente a situación actual da lingua galega, sen teren en conta o desenvolvemento ocorrido nos últimos anos no ensino en Galicia, onde as diferentes variantes orais conviven cunha forma normativa escrita. Por outra parte, mesmo parece que descoñecen que actualmente hai nenos galegofalantes dos concellos asturianos de Santo Antolín de Ibias e de Santalla de Ozcos que están escolarizados en Galicia, que estudian sen problema ningún a materia de Lingua Galega e que reciben as clases de Ciencias Sociais en galego, sen abandonaren o seu galego local³⁰. A lectura do devandito artigo de *Trébole* leva a pensar que o que se busca é a máxima dialectalización da lingua galega falada en Asturias, presentándoa cunha roupaxe de castellanismos e vulgarismos e cunha ortografía asturiani-

ción de diferentes eufemismos, ou que se produzan aclaracións ós nenos que estudian a *fala*, como na anécdota contada na reportaxe citada ("Antonio José, otro de los alumnos, que nació en Torrelavega y nada familiar le resulta la lengua occidental, cuenta que se animó a estudiar la 'fala", porque a él le gustaba mucho el gallego. Claro que aquí interviene la profesora para aclarar eso del 'gallego'").

²⁹ M. Madera Coto, "Primeiros pasos del gallego-asturiano na escola" (tradución de X. M. Suárez Fernández), *Trébole. Revista pedagógica*, Conseyería d'Educación, Cultura y Deportes do Principáu d'Asturies, 6 (1991), 9-22.

³⁰ Esta información foime fornecida por Xoán Babarro, que está a realiza-la súa tese de doutoramento sobre o galego de Asturias e a súa problemática.

zante. Este modelo de "gallego-asturiano" é, grosso modo, o que se aprecia nos comunicados da Asociación Cultural Xeira.

Hoxe por hoxe, a Xunta do Principado vese que prefire ignorar que na Terra Navia-Eo existe unha realidade sociocultural diferenciada. Aínda que dun xeito insuficiente, potencia a *lingua* asturiana con subvencións para publicacións e traducións, con algunha campaña de sensibilización polo uso do bable, coa creación de profesores, etc., o que contrasta co total interrogante que mantén verbo do extremo occidental, onde curiosamente a lingua propia presenta maior vitalidade.

Independentemente das accións normalizadores que adopten na *franxa exterior* os gobernos das CC.AA. veciñas, o Ministerio de Educación e Ciencia, por ser nestes momentos quen ten as competencias educativas en Asturias e mais en Castela-León, debería adoptar xa unhas medidas mínimas para introduci-la lingua e a literatuga galegas nos centros da *franxa exterior*, así como ir posibilitando que o galego sexa lingua vehicular do ensino e da administración escolar, en situación idéntica á da Galicia administrativa.

Os asturianos occidentais (e os bercianos e os das Portelas) remisos á "galeguización" deberían ter presente que da *franxa exterior* proceden figuras fundamentais do noso actual rexurdimento lingüístico e cultural, coma o Padre Sarmiento, nado en Vilafranca do Bierzo, que no século XVIII realizou bos traballos lexicográficos e que levou a cabo unha apaixonada defensa da desprezada lingua galega; Armando Cotarelo Valledor, estremeiro natural da Veiga asturiana, primeiro Presidente do Seminario de Estudos Galegos nos anos vinte e representante das Letras Galegas na Real Academia Española xunto con Ramón Cabanillas; ou Fermín Penzol, outro "galego extramurado", fillo dunha asturiana de Castropol e dun berciano de Ponferrada, figura sobranceira do galeguismo cultural na época franquista, que doou a Galicia a súa excelente biblioteca. Por outra parte, no plano do galego común existen hoxe solucións que ata hai pouco soamente se usaban na *franxa* e concellos galegos veciños, como pasa con nomes dos días da semana como *mércores* e *venres*, con nomes como *xabarl* ou co plural tipo *animais*. Solucións dos "maiores", case exclusivas ata hai pouco da *franxa exterior* hoxe forma parte do patrimonio lingüístico de tódolos galegofalantes.

A Xunta de Galicia está obrigada pola Lei de Normalización Lingüística (art. 21.1) a promociona-lo galego da *franxa*³¹ e a Real

³¹ Na p. 58 do libro 7 (*Cultura*) dos *Objetivos de Gobierno para Galicia 1990-1993*, o Partido Popular dicía que "No que toca ó chamado 'galego exterior' e dadas as

Academia Galega está moralmente obrigada a non deixar ó pairo estas comarcas e empezar a mostrar xa unha mínima sensibilización institucional ó respecto, e maiormente agora que leva camiño de ser unha Real Academia da Lingua Galega. De ningunha maneira a problemática sociolingüística dos concellos asturianos da Terra Navia-Eo e a dos demais concellos da *franja exterior* debe serlles allea ás institucións lingüísticas da Galicia administrativa.

No que respecta ó Bierzo, despois de conversas mantidas no curso 1988-89 entre a Consellería de Educación e Ordenación Universitaria da Xunta de Galicia e o MEC, aprobouse a contratación dun profesor para impartir lingua galega a escolares da Galicia administrativa que cursan o EXB no centro "Virgen de la Luz" da vila berciana da Ponte de Domínguez Flórez, para deste xeito non incumprilo dereito que teñen os galegos de coñeceren a lingua propia da comunidade³². Por outra parte, a Xunta de Galicia financiou un curso de iniciación e outro de perfeccionamento de lingua galega para os membros da MDGB (DOG 5/4/91) e vai cofinanciar un atlas lingüístico de todo o Bierzo³³.

constantes e moi actuais demandas de atención, cómpre facer efectivo o artigo 21.2 da Lei de Normalización Lingüística". Daquela, non se entenden moi ben as manifestacións que ás veces dá o Presidente da Xunta, pois afirma que a Xunta renuncia a potencia-lo galego en Asturias a cambio do apoio do Principado ás autovías (LVG, 11.05.90, p. 1 e 24), e unhas semanas despois di que a Xunta apoiará o galego en Asturias, pero sen pretensións imperialistas (LVG, 30.06.90). Por outra parte, a Xunta de Galicia parece que leva camiño da subvención cero, pois do 1.200.000 pts. para o ano 1989, rebaixou a 800.000 no 1990 e a 550.000 no 1991.

³² No curso 1989-90 eran 27 os escolares dos lugares galegos de Quereño e Sobredo que acudían á Ponte de Domingo Flórez. Por outra parte, polo menos o 5% restante dos alumnos do colexio eran galegofalantes; de aí que a directora do centro manifestase que "debería darse opción a estos estudiantes para que también pudieran acceder al conocimiento de su lengua materna" (*La Región*, Ourense, 24.10.89, p. 15). No curso 1990-91 ás clases de galego do Colexio da Ponte de Domingo Flórez tamén acudían, voluntariamente, galego bercianos, segundo me informou a propia profesora (natural da vila luguesa de San Clodio de Ribas de Sil) que imparte esas clases.

³³ A finais de 1989 a Consellería de Educación da Xunta de Galicia asinou un convenio co Instituto de Estudos Bercianos, de Ponferrada, co fin de financiala elaboración dun Atlas Lingüístico do Bierzo, do que soamente a parte occidental é de fala galega. Segundo informaba o *Diario de León* (21.12.89, p. 16) a Xunta contribuía co 60% do proxecto (2.520.000 pts.), agardando que a Junta de Castilla-León financiase o 40% restante.

3. Disposicións legais

3.1. Estatutos de Autonomía

A lingua galega está presente no artigo 5 do Título Preliminar do Estatuto de Galicia (refrendado o 21 de decembro de 1980 e aprobado por Lei Orgánica de 1/81, de 6 de abril de 1981), no que se sinala que "A lingua propia de Galicia é o galego" (5.1), que "Os idiomas galego e castelán son oficiais de Galicia e todos teñen o dereito de os coñecer e de os usar" (5.2), que "Os poderes públicos de Galicia garantirán o uso normal e oficial dos dous idiomas e potenciarán o emprego do galego en tódolos planos da vida pública, cultural e informativa, e disporán os medios necesarios para facilitalo seu coñecemento" (5.3) e que "Ninguén poderá ser discriminado por causa da lingua" (5.4). No título segundo, relativo ás competencias de Galicia, faise referencia á promoción e ó ensino da lingua galega (art. 27.20) e á administración do ensino en toda a súa extensión (art. 31).

O artigo 4º do Título Preliminar do Estatuto de Autonomía para Asturias (aprobado por Lei Orgánica 7/81 de 30 de decembro de 1981) soamente se refire ó bable ou asturiano: "El bable gozará de protección. Se promoverá su uso, su difusión en los medios de comunicación y su enseñanza, respetando, en todo caso, las variantes locales y voluntariedad en su aprendizaje". No Título I, ó tratárense as competencias, sinalase no art. 10.1.n como exclusivo do Goberno Autónómico o "Fomento y protección del bable en sus diversas variantes que, como modalidades lingüísticas, se utilizan en el territorio del Principado de Asturias". E no artigo 11a) faise referencia á competencia sobre "a alteración de los términos y denominaciones de los Concejos comprendidos" no territorio asturiano³⁴.

O Estatuto de Asturias non establece a cooficialidade do asturiano co español, e menos aínda co galego, que non é mencionado como lingua propia dos concellos próximos a Galicia³⁵. Consonte cos

³⁴ Sobre o estatus legal das "modalidades lingüísticas" de Asturias pode verse o texto de L. Tolívar Alas "Normalización lingüística y Estatuto asturiano", en *Lletres asturianas*, 31 (1989), 7-24.

³⁵ Na exposición de motivos da "Proposición de Ley para la reforma del Estatuto de Autonomía para Asturias", que figura como apéndice II do libro de X. X. Sánchez Vicente *El hilo de Ariadna. Argumentos y propuestas para una política asturiana*, Alvízoras Llibros, 1991, 142-153, os redactores propoñen que se resolva a cuestión lingüística "al igual que en otras Comunidades, de la única forma posible, esto es, elevando el asturiano al estatus de "lengua oficial junto con el castellano", para dejar que sean la prudencia política y la demanda social las que atemperen el establecimiento real de la formal declaración de cooficialidad".

artigos citados, as falas locais da Terra Navia-Eo son "modalidades lingüísticas" do bable e, xa que logo, o seu ensino será voluntario. De os redactores do Estatuto quereren casar mapa administrativo e mapa lingüístico, isto na parte occidental cientificamente non é posible, porque as "modalidades lingüísticas" máis occidentais sono do galego e non do asturiano.

Polo que respecta ó Estatuto de Castela-León (aprobado por Lei Orgánica 4/83, de 25 de febreiro de 1983) no capítulo de competencias da Comunidade Autónoma o artigo 26.16 refírese ó "Fomento de la cultura y de la investigación (...), con especial atención a las distintas modalidades culturales de la Comunidad y a sus intereses y necesidades". Non hai neste artigo nin no resto do articulado ningunha referencia ás modalidades lingüísticas do asturiano, do leonés e do galego que existen no Bierzo e ás modalidades do leonés occidental falado en Zamora e Salamanca.

Recentemente, ó abeiro do artigo 19.3 do Estatuto de Castela-León que prevé o recoñecemento de comarcas, aprobouse a Lei I/1991 de 14 de marzo pola que se crea e regula a Comarca de El Bierzo (BOE 22.04.91), por concorreren "características geográficas, sociales, históricas y económicas en la Comarca de El Bierzo, que la singularizan de cualquier otro territorio castellano-leonés". Nesta Lei de Comarcalización non se fai ningunha referencia á lingua galega desta terra estremera con Galicia³⁶.

O artigo 4º desta proposta de reforma considera no punto 1 que "El asturiano, como lengua propia de Asturias, será oficial en el territorio de la Comunidad Autónoma, así como lo es el castellano, oficial en el Estado español"; no punto 2 dise que "El Principado de Asturias garantizará el uso normal y oficial de los dos idiomas, adoptará las medidas necesarias para asegurar su conocimiento y creará las condiciones que permitan alcanzar su plena igualdad en lo que se refiere a los derechos y deberes de los ciudadanos de Asturias".

Para o asturianismo político parece que o asturiano é a única lingua propia de Asturias. Na "Propuesta para la creación de una televisión asturiana" presentada ós grupos parlamentarios e ó Goberno do Principado polo Partíu Asturianista (*Ibidem*, 154-155) considérase, entre outros principios mínimos rectores, que a citada televisión debe chegar absolutamente a tódolos recunchos de Asturias e que debe empregar "como medio habitual de expresión nuestra lengua, el asturiano". X. X. Sánchez Vicente, actualmente deputado autonómico e presidente do Partíu Asturianista, a unha pregunta sobre o galego de Asturias afirmaba "No existe (...) No existe más que la *llingua*" (*LVA*, 14.09.89, p. 25).

³⁶ A formación política Izquierda Berciana, no programa marco aprobado no congreso constituínte (Ponferrada, 9.03.91), no apartado 9 "Patrimonio del Bierzo" considera que a lingua galega da zona oeste é parte do legado cultural e artístico que hai que protexer e conservar, ó igual cós costumes, folclore e monumentos. Persoalmente non dou entendido esta concepción "museística" e folclórica do galego nunha organización progresista, á que pertencen algúns dos impulsores da MDGB.

¡Que contraste coa lei de Réxime Especial do Val de Arán, aprobada en xullo de 1990 polo Parlamento de Cataluña, que lles garante a uns poucos miles de falantes a oficialidade da súa lingua!. O artigo 2.1 desta lei establece que o aranés, variedade da lingua occitana e propia de Arán, é oficial no Val de Arán. Tamén son oficiais o catalán e o castelán, consonte co artigo 3 do Estatuto de Autonomía de Cataluña.

3.2. *Leis e proposicións lexislativas*

Baseándose no artigo 35.1 e 35.2 do Estatuto de Galicia que permite á Comunidade Autónoma Galega o establecemento de convenios ou acordos de cooperación con outras CC. AA., o deputado de Esquerda Galega Camilo Nogueira presentou en 1982 unha "Proposición non de lei sobre a cooperación da Comunidade Autónoma no ensino e protección da lingua galega nas comarcas de Asturias occidental, o Bierzo e Sanabria coas comunidades de Asturias e Castela-León", que foi aprobada polo Parlamento Galego³⁷.

A Lei 3/1983, do 15 de xuño, de Normalización Lingüística (DOG 14/7/83) contén no Título V "Do galego exterior" o artigo 21.1, antes citado, no que explicitamente se fai referencia á protección do galego da *franja exterior* polo Goberno Galego: "Así mesmo fará uso do previsto no artigo 35 do Estatuto de Autonomía a fin de protexela lingua galega falada en territorios limítrofes coa Comunidade Autónoma".

En xuño de 1988 Camilo Nogueira presentaba no Parlamento Galego outra proposición non de lei "sobre o ensino e a protección da nosa lingua nos territorios de fala galega administrativamente integrados nas CC.AA. de Castela-León e Asturias", na que se instaba á Xunta de Galicia a aplicar xa a Resolución de 17.11.82, relativa á cooperación entre Galicia e as comunidades veciñas para o ensino do galego na Asturias Occidental, no Bierzo e mais en Sanabria, que no seu día aprobara por unanimidade a Comisión de Educación e Cultura do Parlamento³⁸.

³⁷ A proposición non de lei, asinada o 22 de xullo de 1982, aparece publicada no *BOPG*, 36 (26.10.82), 387-389.

³⁸ O texto desta proposición non de lei, asinado a 3.6.88, publicouse no *BOPG*, 266 (11.06.88), 5198-5199, e aprobouse o 15 de decembro de 1988. No nº 351 (17.03.89, p. 7081) do *BOPG* aparece unha pregunta oral en pleno do mesmo deputado de Esquerda Galega a González Laxe, daquela presidente da Xunta de Galicia, por afirmar publicamente que non ía potencia-lo galego de Asturias, tal como salientou toda a prensa de Asturias e Galicia dos días 7 e 8 de marzo de 1989.

O 7 de abril de 1988 os asturianistas da XNA (Xunta Nacionalista Asturiana), formación política hoxe desaparecida, presentaron unha Iniciativa Lexislativa Popular pola que se instaba á Xunta do Principado de Asturias á tramitación e aprobación dunha Proposición de Lei do uso do asturiano. Neste texto considerábase o asturiano como lingua propia do Principado, sen facer referencia ó galego de Asturias, aínda que isto si foi recoñecido polo nacionalista Arias Cachero, o primeiro dos membros da Comisión Promotora da Iniciativa, cando presentou un recurso de amparo despois de que a Mesa da Xunta non admitise a trámite a Proposición³⁹.

O 28 de abril de 1988 -o día despois da non admisión a trámite da citada Iniciativa Popular- o Goberno do Principado aprobou un Proxecto de Lei de Protección do Bable que retirou ó rexeitáreno os grupos parlamentarios da oposición (IU, CDS e PP). O 30 de xuño de 1989 o Consello de Goberno aprobou un novo Proxecto de Lei de Protección do Bable, que na exposición de motivos evitaba os termos "lingua asturiana" e "lingua" para califica-las "modalidades lingüísticas" a protexer, á vez que suliñaba o respecto ás variantes co fin de que o proxecto non o rexeitasen as formacións de centro-dereita, moi belixerantes con calquera intento de normalización da *llingua* asturiana.

Verbo do galego de Asturias, mantense o artigo 2 do anterior proxecto relativo ó "astur-galaico" ("El régimen de protección y respeto establecido por la presente Ley para el bable o asturiano se extenderá, mediante regulación especial, al astur-galaico en las zonas en las que tiene carácter de modalidad lingüística propia"), á vez que se engade unha Disposición Adicional pola que a Xunta Xeral do Principado prevé a aprobación dunha regulación especial para o "astur-galaico"⁴⁰. No outono de 1991 o Proxecto de Lei de Protección do Bable aínda non foi debatido nin aprobado, polo que o galego de

³⁹ O "proceso histórico" do proxecto de Lei do Bable que aquí resumo está tirado da comunicación de Enrique González Alvarez, "O galego de Asturias no Proxecto de Lei de Protección do Bable", en *Congreso Celanova*.

⁴⁰ No anterior período lexislativo os tres grupos parlamentarios da oposición presentaron cadansúa emenda á totalidade ó Proxecto de Lei do Bable do Goberno. O PP rexeitou calquera expresión interpretable como recoñecemento do asturiano como lingua; o CDS opúxose igualmente a considerar como lingua o asturiano, pero manifestouse favorable a que se adopten medidas protectoras das modalidades lingüísticas. O CDS empregou o termo "galego de Asturias" en referencia á lingua dos concellos occidentais e nas emendas estableceu un prazo de seis meses para que a Xunta do Principado aprobe a regulación especial para o galego. A emenda de Izquierda Unida é o mesmo texto que o propio goberno retirara.

Asturias (eufemisticamente "astur-galaico") segue sen ter recoñecemento legal na comunidade veciña⁴¹.

O antiasturianismo lingüístico da dereita asturiana, as campañas dos "amigos de los bables" e o desleixo de sectores do propio PSOE, partido gobernante na comunidade veciña, explican o impasse sobre a promulgación dunha Lei do Asturiano, que á súa vez incide dun modo especial na inexistencia regulamentaria para o galego en Asturias. E nada hai que engadir sobre as outras áreas da *franxa*, onde os colectivos normalizadores están moi lonxe de teren a vitalidade dunha asociación como a MDGA, modesta pero combativa.

Da acción dos galegos estremeiros dos concellos da Terra Navia-Eo, do Bierzo occidental e das Portelas e da solidariedade de quen na Galicia administrativa sinta a normalización lingüística e cultural desa *franxa* como un aspecto máis da plena normalización do noso idioma nacional, vai depender que algún día nas comarcas estremeiras sexa unha realidade o Proxecto da Carta Europea das Linguas Rexionais ou Minoritarias, redactado pola CCE, que no preámbulo considera que "o dereito dos pobos de expresarse nas súas linguas rexionais ou minoritarias na vida pública e privada constitúe un dereito imprescriptible conforme ós principios contidos no Pacto internacional relativos ós dereitos civís e políticos das Nacións Unidas, na convención de Salvagarda dos Dereitos do Home e das liberdades fundamentais do Consello de Europa e na Acta final da Conferencia sobre Seguridade e Cooperación en Europa".

⁴¹ Nas pasadas eleccións ó Parlamento Asturiano (maio de 1991), o programa do PSOE referíase ó bable e ó galego-asturiano ("el estudio del bable, así como del gallego-asturiano" (...) "enseñanza del bable, así como del gallego-asturiano", p. 51), mentres que no programa de Izquierda Unida se empregaban os termos "astur-galaico", "fala" e "galego-asturiano". Na p. 55 do Programa de Gobierno de IU falábase da "Regulación de la enseñanza de la lingua asturiana para facilitar la extensión y, en función de la misma, llegar a la cooficialidad. Tratamiento especial se dará al astur-galaico o 'fala'". Máis adiante, no texto de IU facíase referencia ó "tratamiento específico para la protección del gallego-asturiano o 'fala'" (p. 59).

Con todo, o cabeza de lista da candidatura do Occidente por esta formación política afirmaba que "existe una realidad lingüística diferenciada en la zona occidental de Asturias y lógicamente proponemos que esa forma de comunicación, gallego-asturiano, tenga el mismo tratamiento jurídico y de apoyo político que pretendemos para el bable" (*LNE*, 19.05.91, p. 13).

No discurso de investidura (xullo 1991) o actual Presidente J. L. Rodríguez Vigil (PSOE) referiuse á lingua asturiana, pero non fixo mención ningunha da problemática do galego de Asturias. O voceiro de IU, en cambio, suliñou que a súa formación trataría por igual o asturiano e o galego-asturiano.

A devandita Carta Europea establece no seu artigo 5.1.b iii) que "en todo caso as divisións administrativas non constitúan un obstáculo para a promoción dunha lingua rexional ou minoritaria"⁴².

⁴² *Proxecto de Carta Europea das Linguas Rexionais ou Minoritarias. Comentarios e Informes*, Xunta de Galicia / Consellería de Educación e Ordenación Universitaria, 1988.